

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

© *Володимир СІМПЕРОВИЧ*

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА: ВІДНОСИНИ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ РІВНІ» (5 – 7 жовтня 2017 р., м. Київ)

5 – 7 жовтня 2017 р. в Інституті всесвітньої історії НАН України (м. Київ) відбулася міжнародна наукова конференція «Друга світова війна: відносини на державному та індивідуальному рівні». Співorganizаторами заходу виступили: Інститут досліджень наслідків війн імені Людвіга Больцмана (Грац – Відень – Раабс, Австрія) та Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» (Київ, Україна). Його проведення стало можливим у співробітництві з Міжнародною тренінг-мережею «Діти, народжені у війні» Європейського Союзу та Національним музеєм історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. У роботі наукового форуму взяли участь вчені-історики з Австрії, Англії, Німеччини, Латвії, Польщі та України. Конференція проходила у форматі чотирьох послідовних секцій. Також учасники конференційного зібрання ознайомилися з діяльністю Навчальної лабораторії «Центр усної історії» історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та з експозицією Музею історії Університету. На третій день роботи конференції було проведено екскурсію головною експозицією Національного музею історії України у Другій світовій війні та презентовано його фондову колекцію «Непрочитані листи 1941-го».

На відкритті міжнародної конференції з вітальними промовами виступили: директор Інституту всесвітньої історії НАН України, доктор історичних наук, професор Андрій Кудряченко; Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Австрія в Україні Герміне Поппеллер; директор Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор, академік НАН України Валерій Смолій; заступник керівника Інституту досліджень наслідків війн імені Людвіга Больцмана, доктор філософії Барбара Штельц-Маркс; заступник директора Центру історичних досліджень Польської академії наук у Берліні, доктор габілітований, професор Ігор Каколевські; заступник генерального директора з наукової роботи Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, заслужений працівник культури України Любов Легасова;

заступник декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат історичних наук Тарас Пшеничний; керівник Інституту досліджень наслідків війн імені Людвіга Больцмана, доктор габілітований, професор Штефан Карнер. Вони акцентували важливість конференції, виникнення ідеї та концепції її проведення, потребу подальших наукових досліджень і пам'яттєво-джерельного студіювання різноманітних аспектів Другої світової війни в державному та індивідуальному вимірах.

Перша секція мала назву «Міжнародні відносини». Модерував її професор Штефан Карнер. Учасники секційного засідання прослухали доповіді кандидата філософських наук Олександра Шморгуна («Друга світова війна й історична доля України»); доктора філософії Петера Руггенталера («Сталін і німецьке питання»); професора Вольфганга Мюллера («Сталін і Друга світова війна: про міжнародну "передісторію"») та доктора історичних наук Миколи Держалюка («Окупаційна влада в Україні в документах та спогадах угорських армійців»). Олександр Шморгун, зокрема, зазначив, що першим німецько-радянську війну мав розпочати СРСР, тому Адольф Гітлер змушений був випередити Йосипа Сталіна на два місяці, та зауважив, що радянський керівник цієї акції не чекав, вичікуючи, доки нацистська Німеччина завдасть удару по Англії, щоб потім ударити в спину німецькому фюреру. Науковці з Віденського університету схарактеризували міжнародну передісторію та ідеологічні підстави Другої світової війни загалом та роль у її розв'язанні Йосипа Сталіна зокрема. Микола Держалюк, характеризуючи українсько-угорські відносини воєнної доби, констатував, що в угорській армії, що воювала проти Червоної армії, загинули 32 тис. закарпатців. По завершенні наукових виступів була проведена конструктивна дискусія, у якій, окрім спікерів, узяли участь українські дослідники з Інституту всесвітньої історії НАН України, кандидати історичних наук Андрій Бульвінський та Сергій Толстов.

Другою на конференції була проведена секція на тему: «Індивідуальні стосунки». Її головою була доктор Барбара Штельц-Маркс. Доповіді цієї сесії презентували розмаїття методологічно-методичних підвалин та особливості використання антропологічних підходів у вивченні історії Другої світової війни. З вичерпними доповідями виступили кандидат історичних наук Тетяна Пастушенко («Німецькі військові у спогадах цивільного населення»); кандидат історичних наук Микола Боровик («Жіночий досвід окупації в щоденниках Ірини Хорошунової "Киевские записки"»); доктор філософії Юлія фон Зааль («Військове дитинство в Радянському Союзі»). Після завершення панелі була проведена ґрунтовна дискусія.

Третя секція мала назву «Діти Вермахту в Радянському Союзі». Відбулася вона під головуванням професора Вольфганга Мюллера. Із глибокими та вичерпними доповідями виступили доктор філософії Забіне Лі («Діти війни у ХХ столітті»); професор Штефан Карнер («Франц Штіг і його "російська" родина»); доктор філософії Барбара Штельц-Маркс («"Німчата": забуті секундарні жертви

Другої світової війни») та доктор філософії Оскар Грузиньш («Відносини та обмеження: солдати та місцеві жителі в окупованій нацистами Латвії»). У фокусі доповіді Забіне Лі була не лише Друга світова війна, а й історії дітей війни в історичному та геополітичному плані, їхня інструменталізація в дорослому віці. Дослідниця акцентувала й цікаві статистичні дані: під час Другої світової війни 120 – 200 тис. дітей були народжені від німецьких солдатів у Франції, 200 – 400 тис. дітей – від радянських солдатів у Німеччині. Штефан Карнер розповів про військовополонених-австрійців у СРСР, які не повернулися на Батьківщину по завершенні Другої світової війни, детально спинився на долі родини Штігів. Барбара Штельц-Маркс акцентувала забуті побічні жертви війни – долі дівчат, дітей війни, особливу увагу до «німченят» – дітей від німецьких солдатів у Радянському Союзі. По завершенні доповідей спікерів розгорнулося цікаве обговорення, під час якого були продискутовані питання віднесення тих чи інших категорій населення до «дітей війни», проблеми точних підрахунків народжених позашлюбних дітей під час Другої світової війни.

Своєрідним підсумком першого дня роботи конференції став Прийом у Посольстві Республіки Австрія в Україні.

На другий день роботи конференційного заходу була проведена четверта секція у трьох частинах під назвою «Спогади та пам'ять». На секційних панелях послідовно модерували доктор філософії Забіне Лі, кандидат історичних наук Вікторія Солошенко та професор Віта Зельче. У рамках секції були заслухані ґрунтовні доповіді професора Ігоря Каколевські («Злочини, які не були опрацьовані: переслідування злочинців націонал-соціалізму в Польщі та Німеччині 1945 – 2016»); кандидата історичних наук Олександра Маєвського («Радянський рух Опору у плакатах воюючих сторін»); професора Андрія Кудряченка («Голокост в історичній пам'яті українців»); заслуженого працівника культури України Любові Легасової («"Непрочитані листи 1941-го": джерельно-комунікативний потенціал»); кандидата історичних наук Наталії Дробкової («Повсякденне життя мешканців України в роки німецької окупації в усних автобіографічних спогадах "дітей війни"»); доктора філософії Лізи Габеркерн («Верхня Сілезія у польських та німецьких розповідях часів Другої світової війни та повоєнного часу: надто комплексні, надто політизовані, надто неоднозначні?»); доктора історичних наук Василя Ткаченка («Наслідки Другої світової війни і долі держав Центрально-Східної Європи»); доктора філософії Малгоржати Квінкенштейн («Лемки – польсько-українська спадщина»); кандидата історичних наук Вікторії Солошенко («Німеччина, Польща і Україна: співпраця в питаннях повернення та реституції нагробованого та трофейного мистецтва»); кандидата філософських наук Тетяни Метельової («Друга світова війна: культурна і філософська рефлексія екзистенційного зламу»). Дуже цікавою була доповідь Олександра Маєвського, який, характеризуючи радянський рух Опору в пропагандивних практиках ворогуючих сторін, зазначив, що в роки Другої світової війни було спродуковано 6 834 плакати, присвячені радянським партизанам. Любов Лега-

сова у джерелознавчому ракурсі розповіла про унікальне музейне епістолярне зібрання «Непрочитані листи 1941-го», акцентувала його інформативний потенціал, схарактеризувала гуманітарну акцію «Увага! Пошук» Непрочитані листи 1941-го». Про особливості Голокосту в Україні, його наукове вивчення та суспільне дискутування спікерував Андрій Кудряченко. Змістовною була доповідь Вікторії Солошенко, яка в міжнародному ключі розповіла про реституційний діалог між Німеччиною та Польщею, Україною й Німеччиною, Німеччиною та Росією. Тетяна Метельова запропонувала розширити категорію «діти війни», адже «фактично все людство – це сукупна дитина війни», акцентувала практику знищення «іншого» як тіла, «етнічних інших» (євреїв та ромів), «життєвого світу» повоєнної людини, концепт «Європейської громадянської війни» (1918 – 1991 рр.). В обговоренні доповідей спікерів взяли участь Вольфанг Мюллер, Юлія фон Зааль, Микола Боровик та інші.

По закінченні завершальної секції було висновковано підсумки та напрацьовано рекомендації міжнародної наукової конференції.

Проведений науковий форум надасть інтелектуального заряду й нових імпульсів та інтерпретацій у дослідженні різноформатних аспектів державного / колективного та індивідуального / особистого вимірів історії Другої світової війни, стане дієвою платформою для фахових дискусій у майбутньому.